

विदर्भ व मराठवाडयातील शेतकऱ्यांनी
परवानाधारक सावकारांकडून घेतलेल्या
कर्जास माफी देण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक: एमएलए-१०१५/प्र.क्र.२५/७-स,
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा मार्ग,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२,
दिनांक:- १० एप्रिल, २०१५.

प्रस्तावना :-

विधीमंडळाच्या सन-२०१४ च्या हिवाळी अधिवेशनात विधानसभेत टंचाई सदृश्य परिस्थिती संदर्भात झालेल्या चर्चेवेळी विदर्भ व मराठवाडयातील शेतकऱ्यांनी परवानाधारक सावकारांकडून घेतलेले संपूर्ण कर्ज शासनामार्फत भरून शेतकऱ्यांना कर्जमुक्त करण्याचा निर्णय घेतला असल्याचे मा. मुख्यमंत्री यांनी सभागृहात निवेदन केले होते. तसेच मा. मंत्री (महसूल) यांनी देखील शेतकऱ्यांनी नोंदणीकृत सावकारांकडून घेतलेल्या कर्जाची १००% रक्कम सरकार भरेल, शेतकऱ्याने सावकारांकडून घेतलेले कर्ज शासनाकडून माफ करण्यात येणार आहे असे निवेदन विधान परिषदेच्या सभागृहात केले होते. त्या अनुषंगाने विदर्भ व मराठवाडयातील शेतकऱ्यांनी परवानाधारक सावकारांकडून घेतलेले कर्ज माफ करण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता.

शासन निर्णय :-

विदर्भ व मराठवाडयातील शेतकऱ्यांनी अथवा त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांनी परवानाधारक सावकारांकडून घेतलेले अंदाजे रु.१५६.११ कोटी कर्ज व त्यावरील शासनाने विहित केलेल्या व्याजदराने होणारे व्याज अंदाजे रु.१५.१९ कोटी असे एकूण अंदाजे रु. १७१.३० कोटी एवढे कर्ज शासनामार्फत संबंधित सावकारास अदा करून शेतकऱ्यांना कर्जमुक्त करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. सदर योजनेचा तपशील खालीलप्रमाणे राहिल :-

१. लाभार्थीच्या पात्रतेचे निकष :-

१. कर्जदार व्यक्ती ७/१२ धारक शेतकरी असणे आवश्यक आहे. शेतकऱ्याने स्वतः कर्ज न घेता त्याच्या कुटुंबातील एखाद्या व्यक्तीने सावकारांकडून कर्ज घेतले असल्यास असे कर्ज या योजनेस पात्र राहिल. (कुटुंब या शब्दप्रयोगाचा अर्थ पत्नी, पती, आई, वडील, मुलगा, अविवाहित मुलगी व सून असा आहे.) तथापी कुटुंबातील एकच व्यक्ती सदर योजनेस पात्र राहिल.
२. सदर व्यक्तीने ज्या सावकारांकडून कर्ज घेतले आहे तो सावकार महाराष्ट्र सावकारी (नियमन) अधिनियम, २०१४ मधील तरतुदीनुसार परवानाधारक असणे आवश्यक आहे.
३. परवानाधारक सावकाराने परवान्यात नमूद केलेल्या क्षेत्राच्या बाहेरील व्यक्तीस दिलेले कर्ज या योजनेस पात्र असणार नाही.
४. परवानाधारक सावकारांकडून कर्ज घेतलेली पगारदार व्यक्ती, निवृत्तीवेतन धारक व्यक्ती व मुंबई दुकाने व आस्थापना अधिनियम, १९४८ नुसार परवानाधारक व्यक्ती या योजनेला पात्र असणार नाहीत.

५. वरीलप्रमाणे अपात्रता धारण करीत नसल्याबाबत कर्जदार व्यक्तीने उप/सहाय्यक निबंधक यांना हमीपत्र सादर करावे. हमीपत्रातील माहिती चुकीची/ खोटी आढळून आल्यास कर्जदार व्यक्ती फौजदारी स्वरूपाच्या कारवाईस पात्र राहिल असा हमीपत्रात स्पष्ट उल्लेख असावा.

२. कर्जमाफीचा क्लेम / प्रस्ताव सादर करण्याची कार्यपद्धत :-

१. परवानाधारक सावकाराने शेतकऱ्यांना दिलेल्या कर्जाच्या व व्याजाच्या तपशीलासह विहित नमुन्यात संबंधित तालुक्याचे उप / सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था यांच्याकडे क्लेम / प्रस्ताव सादर करावा.
२. सावकाराकडून प्राप्त होणाऱ्या क्लेम / प्रस्तावातील कर्जदार व्यक्ती शेतकरी असल्याबाबत संबंधित उप / सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था यांनी तलाठयाकडून प्रमाणित करून घ्यावे. उप/सहाय्यक निबंधक यांचे पत्र प्राप्त झाल्यापासून तलाठयाने सात दिवसांच्या आत दाखला द्यावा.
३. उप / सहाय्यक निबंधक / लेखापरीक्षक यांनी सावकाराच्या प्रस्तावाची तपासणी करून व सावकाराकडून कर्ज घेतल्याबाबत १००% शेतकऱ्यांची रुजवात घेऊन त्यांच्या अभिप्रायासह प्रस्ताव तालुकास्तरीय समितीस सादर करावा.
४. ७/१२ धारक शेतकऱ्याने स्वतः कर्ज न घेता त्याच्या कुटुंबातील अन्य सदस्याने सावकाराकडून कर्ज घेतले असल्यास अशी कर्जदार व्यक्ती शेतकऱ्याच्या कुटुंबातील सदस्य असल्याबाबत शिधापत्रिकेची छायाप्रत जोडण्यात यावी.
५. सावकारांनी शेतकऱ्यांना दिलेल्या कर्जासंबंधी विहित अभिलेख्यांचे लेखापरिक्षण विशेष लेखापरिक्षक (वर्ग-१ किंवा वर्ग-२) / लेखापरिक्षक (श्रेणी-१ किंवा श्रेणी-२) / उपलेखापरिक्षक, सहकारी संस्था, यांनी करून कर्जमाफीच्या रकमेची निश्चिती करावी. तसेच सावकारांनी अभिलेख नियमानुसार ठेवले आहेत याची खात्री करावी.
६. सदर प्रस्तावात सावकारांच्या बँक खात्याचा तपशिल समाविष्ट करावा. (सावकाराचे पूर्ण नाव, बँकेचे नाव, शाखेचे नाव, बँक खाते क्रमांक, शाखेचा IFSC कोड)

३. कर्जमाफीच्या क्लेम / प्रस्तावाची छाननी :-

उप / सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था यांच्याकडे प्राप्त होणाऱ्या प्रस्तावाची छाननी करण्यासाठी खालीलप्रमाणे तालुका स्तरावर समिती गठीत करण्यात यावी :-

१) तहसीलदार	- अध्यक्ष
२) लेखापरिक्षक, सहकारी संस्था	- सदस्य
३) उप / सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था	- सदस्य सचिव

सदर समिती खालीलप्रमाणे कामकाज करील :-

१. उप/सहाय्यक निबंधक,सहकारी संस्था यांचेकडून प्राप्त होणा-या कर्जमाफी प्रस्तावाची छाननी करावी.
२. समितीने कर्जमाफी प्रस्तावाच्या छाननीसाठी दर आठवडयात किमान एक बैठक घ्यावी.
३. कर्ज माफी योजने बाबत समितीकडे प्राप्त होणारे तक्रार अर्ज/निवेदने याबाबत सात दिवसात निर्णय घ्यावा.

४. समितीकडे प्राप्त होणा-या कर्जमाफी प्रस्तावाची छाननी करुन समितीच्या अभिप्रायासह प्रस्ताव जिल्हा स्तरीय समितीस सादर करावा.

४. क्लेम/कर्जमाफी प्रस्ताव मंजूर करणे :-

तालुका स्तरीय समितीने छाननी करुन शिफारस केलेल्या सावकारी कर्ज माफीच्या प्रस्तावास मान्यता देण्यासाठी जिल्हा स्तरावर खालीलप्रमाणे समिती गठित करण्यात यावी :-

जिल्हाधिकारी	- अध्यक्ष
जिल्हा पोलिस अधिक्षक	- सदस्य
जिल्हा विशेष लेखापरीक्षक, सहकारी संस्था	- सदस्य
जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था	- सदस्य सचिव

सदर समिती खालीलप्रमाणे कामकाज करील :-

१. तालुका स्तरीय समितीने छाननी करुन शिफारस केलेल्या प्रस्तावात जिल्हा स्तरीय समिती मार्फत मंजूरी देण्यात येईल.
२. समितीने कर्जमाफी प्रस्तावाच्या मंजूरीसाठी १५ दिवसांतून किमान एक बैठक घ्यावी.
३. समितीने मंजूरी दिलेल्या प्रस्तावाबाबत सदस्य सचिव या नात्याने जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था, यांच्या मार्फत तालुका स्तरीय समितीस कळविण्यात यावे.
४. समितीने मंजूर केलेल्या प्रस्तावानुसार रक्कम वितरीत करण्याची कार्यवाही जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था यांचे मार्फत करण्यात यावी.

५. तारण वस्तू / मालमत्ता शेतकऱ्यास परत करणे :-

१. कर्जमाफी प्रस्तावास जिल्हास्तरीय समितीची मंजूरी प्राप्त झाल्यानंतर सावकारास देय असलेली रक्कम शासनामार्फत अदा करण्यात येणार असल्याने सावकाराकडे तारण असलेली वस्तू / मालमत्ता संबंधित शेतकऱ्यास परत करण्याबाबत उप/ सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था यांच्या स्तरावरुन सावकारास कळविण्यात यावे.
२. सावकाराने तारण घेतलेल्या वस्तू / मालमत्ता संबंधीत शेतकऱ्यास परत करुन अशी तारण वस्तू / मालमत्ता परत केल्याबाबत सावकाराने उप / सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था यांना हमीपत्र द्यावे. या हमीपत्रातील माहिती चुकीची / खोटी आढळून आल्यास संबंधित सावकार फौजदारी स्वरुपाच्या कारवाईस पात्र राहिल याबाबत हमीपत्रात स्पष्ट उल्लेख करण्यात यावा.
३. वरीलप्रमाणे तारण वस्तू / मालमत्ता संबंधित शेतकऱ्यास मिळाल्याबाबत उप / सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था यांनी शेतकऱ्याकडून हमीपत्र प्राप्त करुन घ्यावे.

६. क्लेमची रक्कम सावकारास वितरित करणे :-

१. तारणातील वस्तू / मालमत्ता शेतकऱ्यास परत मिळाल्याबाबत उप / सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था यांचा अहवाल प्राप्त झाल्यानंतर जिल्हास्तरीय समितीने मंजूर केलेली क्लेमची / कर्जमाफीची रक्कम जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था यांनी संबंधीत सावकाराच्या बँक खात्यात NEFT / RTGS द्वारे जमा करावी.

२. सावकाराने शेतकऱ्यास दिलेल्या कर्जाची व्याजासह शासनामार्फत सावकारास परतफेड करतेवेळी अशा शेतकऱ्याकडून कर्जाची कोणत्याही प्रकारची येणे बाकी नसल्याचे हमीपत्र संबंधित सावकाराने उप / सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था यांना द्यावे.
३. सदर हमीपत्र प्राप्त झाल्यानंतर संबंधित शेतकरी कर्जमुक्त झाल्याबाबत उप / सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था यांनी संबंधित शेतकऱ्यास प्रमाणपत्र द्यावे.

७. योजनेअंतर्गत निधीचा विनियोग दाखला :-

१. सदर योजनेअंतर्गत वितरीत करण्यात येणाऱ्या रकमेशी संबंधित संपुर्ण कागदपत्रे संबंधित उप/सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था यांच्या कार्यालयीन अभिलेखात जतन करण्यात यावे.
२. सदर योजनेअंतर्गत वितरीत करण्यात येणाऱ्या रकमेचा विनियोग दाखला जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था तसेच जिल्हा विशेष लेखापरिक्षक, सहकारी संस्था यांनी संयुक्त स्वाक्षरीने रक्कम वितरित केल्यापासून एक महिन्यात सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, पुणे यांना सादर करावा.

८. कर्ज रकमेसंदर्भात निर्माण होणाऱ्या विवादाबाबत :-

कर्जमाफीची रक्कम निश्चित करण्याबाबत सावकार व कर्जदार यांच्यामध्ये विवाद निर्माण झाल्यास महाराष्ट्र सावकारी (नियमन) अधिनियम २०१४ च्या कलम ३६ अंतर्गत कर्जदाराने न्यायालयात दावा दाखल करावा व न्यायालयाच्या निर्णयानुसार जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था यांनी पुढील कार्यवाही करावी.

९. योजनेच्या अंमलबजावणीचे सनियंत्रण :-

योजनेच्या अंमलबजावणीबाबत वरीलप्रमाणे निकष/कार्यपध्दती विचारात घेऊन सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांनी आवश्यकता भासल्यास त्यांच्या स्तरावरून परिपत्रकाद्वारे क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांना मार्गदर्शक सूचना निर्गमित कराव्यात. तसेच योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी उप/सहाय्यक निबंधक/तालुका स्तरीय समिती/जिल्हा स्तरीय समिती यांच्या स्तरावर प्रस्ताव सादर करण्यासाठी आवश्यक असलेले विहित नमुने/विवरणपत्र तयार करून क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांना पाठविण्यात यावेत. सदर योजनेची काटेकोर अंमलबजावणी करण्याच्या दृष्टीने सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांनी योजनेचे सनियंत्रण करावे. सदर योजनेची अंमलबजावणी शक्यतो ३० जून, २०१५ पर्यंत पूर्ण करावी.

शासन निर्णयानुसार शेतकरी व सावकार यांनी द्यावयाचे हमीपत्र तसेच उप/सहाय्यक निबंधक यांनी द्यावयाच्या प्रमाणपत्राचा नमुना सोबत परिशिष्ट "अ" मध्ये जोडला आहे.

सदरचा शासन निर्णय वित्त विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्रमांक अनौसं-२१८/२०१५ /व्यय-२, दिनांक १/४/२०१५ अन्वये मिळालेल्या मान्यतेनुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१५०४१५११५६४३१५०२ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(संतोष पाटील)

विशेष कार्य अधिकारी

प्रति,

१. मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव.
२. मा. मंत्री (सहकार) यांचे खाजगी सचिव.
३. मा. राज्यमंत्री (सहकार) यांचे खाजगी सचिव.
४. मा.विधानसभा सदस्य/विधान परिषद सदस्य (सर्व).
५. मा. मुख्य सचिव यांचे उप सचिव.
६. मा. अप्पर मुख्य सचिव (वित्त), वित्त विभाग,
७. मा. प्रधान सचिव (सहकार) सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग.
८. सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
९. विभागीय आयुक्त, औरंगाबाद, अमरावती व नागपूर,
- १०.जिल्हाधिकारी (सर्व) / जिल्हा पोलीस अधिक्षक (सर्व).
- ११.विभागीय सहनिबंधक, सहकारी संस्था (सर्व).
- १२.जिल्हा उपनिबंधक/जिल्हा विशेष लेखापरिक्षक, सहकारी संस्था (सर्व).
- १३.तहसिलदार (सर्व).
- १४.उप / सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था (सर्व)
- १५.संचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय,मंत्रालय, मुंबई. ०१
त्यांना विनंती करण्यात येते की त्यांनी सदरहू शासन निर्णय प्रसिध्द माध्यमामार्फत विस्तृत प्रसिध्दी द्यावी.
- १६.महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
- १७.महालेखापाल (लेखा व परिक्षा) महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
१८. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र राज्य, औरंगाबाद.
- १९.महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र राज्य, अमरावती.
- २०.महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- २१.महालेखापाल (लेखा व परिक्षा) महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- २२.संचालक लेखा व कोषागार, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
- २३.जिल्हा कोषागार अधिकारी (सर्व).
- २४.निवड नस्ती

परिशिष्ट - अ
सावकाराने उप / सहाय्यक निबंधक यांना द्यावयाचे हमीपत्र

मी ..... परवानाधारक सावकार असून माझा सावाकरी परवाना क्रमांक..... असा आहे. श्री..... राहणार, ..., ता. ...., जि. .... यांनी माझ्याकडून सन २०..... मध्ये घेतलेल्या कर्जापोटी तारण घेतलेली ..... वस्तू / मालमत्ता संबंधित कर्जदार श्री. .... यांना दि. .... रोजी परत केली आहे.

वरील माहिती चुकीची / खोटी आढळून आल्यास मी फौजदारी स्वरूपाच्या कारवाईस पात्र आहे याची मला जाणीव आहे.

ठिकाण :

दिनांक :

(स्वाक्षरी)

श्री. ....,
परवानाधारक सावकार
राहणार ....., ता. ....,
जि. ....

शेतकऱ्याने उष/सहाय्यक निबंधक यांना द्यावयाचे हमीपत्र

मी ..... ७/१२ धारक शेतकरी आहे. .... / शेतकऱ्याच्या कुटुंबातील सदस्य आहे. (शेतकऱ्याशी असलेले नाते नमुद करावे.) श्री....., परवानाधारक सावकार यांच्याकडून सन ..... मध्ये रु. .... एवढे कर्ज घेतले होते. राज्य शासनाने जाहिर केलेल्या सावकारी कर्जमाफी योजनेस पगारदार व्यक्ती, निवृत्ती वेतनधारक व्यक्ती तसेच मुंबई दुकाने व आस्थापना अधिनियम, १९४८ नुसार परवानाधारक व्यक्ती पात्र नाहीत याची मला जाणीव आहे. यापैकी कोणतीही अपात्रता मी धारण करित नाही.

वरील माहिती चुकीची / खोटी आढळून आल्यास मी फौजदारी स्वरूपाच्या कारवाईस पात्र आहे याची मला जाणीव आहे.

सदर कर्जासाठी मी सावकाराकडे ..... वस्तु/ मालमत्ता तारण ठेवली होती. राज्य शासनाने जाहिर केलेल्या सावकारी कर्जमाफी योजनेंतर्गत परवानाधारक सावकार श्री. .... यांनी माझी तारण वस्तु / मालमत्ता मला दि..... रोजी परत केली आहे.

ठिकाण :

दिनांक :

(स्वाक्षरी)

श्री. ....

राहणार ....., ता. ....,

जि. ....

उप / सहाय्यक निबंधक यांनी शेतकऱ्यास द्यावयाचे प्रमाणपत्र

श्री. ...., राहणार ....., ता. ...., जि. .... यांनी श्री....., राहणार ....., जि. .... या परवानाधारक सावकाराकडून (परवाना क्रमांक. ....) सन ..... मध्ये रु..... एवढे कर्ज घेतले होते. शासनाच्या सावकारी कर्जमाफी योजनेतर्गत श्री. .... यांनी सावकाराकडून घेतलेल्या कर्जाची रक्कम व्याजासह परवानाधारक सावकार श्री. .... यांना दि. .... रोजी शासनामार्फत अदा करण्यात आली आहे. त्यांच्याकडे सावकाराच्या कर्जाची कोणतीही रक्कम येणे बाकी नाही. श्री..... यांची सावकारी कर्जातून शासनामार्फत मुक्तता करण्यात आली आहे.

ठिकाण :

दिनांक :

(स्वाक्षरी)

उप / सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था
ता. ...., जि. ....